

УДК 373.2

Журат Ю.В., Голик Б.М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. Розвиток психологічної готовності вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми, здатних сприяти виявленню та підтримці обдарування кожного дошкільника, реалізації його унікального природного потенціалу, на сьогоднішній день є актуальним. Важливими характеристиками обдарованих дітей, за якими вочевидь і виявляється їхня обдарованість, є вияв високої пізнавальної діяльності, швидкість виконання розумових операцій, сформованість логічного мислення, багатство активного словника, установка на творче виконання завдань, виявлення індивідуального підходу при виконанні завдань, розвинена уява й фантазія, оригінальність у поведінці, підвищене відчуття проблемної ситуації, особливість спілкування, що може виявлятися в інтонації, міміці, жестах. Вихователю потрібно допомагати розвинути професійні якості і підвищити професійну готовність до роботи з обдарованими дітьми трьома шляхами: за допомогою тренінгів, за допомогою психопросвіти та тренуванням вмінь, необхідних для того, щоб навчати ефективно та складати індивідуальні програми.

Ключові слова: дошкільна освіта, обдарована дитина, психологічна готовність, обдарованість, вихователь.

Zhurat Yulia, Holyk Bohdana

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE PSYCHOLOGICAL READINESS DEVELOPMENT OF THE PRESCHOOL EDUCATION TEACHER TO WORK WITH GIFTED CHILD

Summary. The development of the psychological readiness for pre-school education teachers to work with gifted children, who can help to identify and support the talent of each preschool child, the realization of their unique natural potential, nowadays is relevant. The important characteristics of the gifted children, which obviously is their giftedness, is the manifestation of high cognitive activity, the speed of mental operations, the logical thinking formation, the richness of the active vocabulary, the creative tasks installation, the identification of individual approach to the tasks, advanced imagination and fantasy, originality in behaviour, increased sensation of a problem situation, the peculiarity of communication, which can be manifested in intonation, mimicry, gestures etc. The pre-school educator should have knowledge about the types of giftedness, because children with different kinds of giftedness need a different approach, different systems of work. Without knowing the kinds of giftedness, some of the children can simply be ignored, taking the peculiarity of the mental and creative activity of the definite child for the lack of discipline or even strangeness, so knowledge of the kinds of gifted children is necessary in order to properly assess the child's ability and help to solve problems, correctly orientate them in choosing a future profession. Giftedness always develops on the basis of the child's favourite activity. If you see in your child some bright, persistent interests in some kind of activity, it is always a sign that one or another kind of giftedness can be found in him or her. The educator needs to help developing their professional skills and increasing professional readiness to work with gifted children in three ways: through training, through psycho-education and training, and via the skills necessary to train effectively and create individual programs. Gifted children as a special category require educators to continuously encourage creative initiatives, the search for new methods and forms of productive work, increased attention and specific approaches. Therefore, the problem of educators' psychological readiness to work with gifted children covers not only the professional competence of the educator, but the need for systematic development of skills and professionalism.

Keywords: preschool education, gifted child, psychological readiness, giftedness, educator.

Постановка проблеми. В умовах реформування освітньої галузі питання психологічної підтримки та розвитку обдарованих дітей набуває важливого значення, особливо в умовах закладу дошкільної освіти як одного з перших інститутів соціалізації дитини.

Водночас, за аналізом діяльності закладів дошкільної освіти, досить часто до розвитку та виховання обдарованих дітей на практиці використовуються традиційні підходи, які не повною мірою враховують психологічні особливості обдарованих та особливості роботи з ними. Навіть якщо в умовах закладу дошкільної освіти впроваджено інноваційні розвивальні програми, нерідко вихователі недостатньо готові до роботи з обдарованими дітьми. Як наслідок, природний потенціал дітей без необхідної підтримки в певні періоди може залишитись нерозкритим.

Тому розвиток психологічної готовності вихователів закладів дошкільної освіти до роботи

з обдарованими дітьми, здатних сприяти виявленню та підтримці обдарування кожного дошкільника, реалізації його унікального природного потенціалу, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні питання обдарованості досліджували О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, П. Роменець, Б. Теплов, О. Ковальов, В. Анан'єв, Г. Костюк, В. Роменець, В. Мясіщев та ін. Серед сучасних українських науковців до різних аспектів поняття «обдарована дитина» зверталися С. Сисоєва, В. Рибалка, Л. Морозова, Л. Липова, О. Гузенко, В. Моляко, А. Великанова, Л. Васильченко, Н. Волкова, Т. Поніманська та ін. Поняття «психологічна готовність до діяльності» було введено в психологічний обіг в 1976 році білоруськими дослідниками М. Дьяченко і Л. Кандиловичем. Готовність до діяльності як певний стан психічних функцій розглядається такими науковцями як Е. Мілерян, К. Платонов, А. Пуні, В. Пушкін, Л. Долинська, К. Дурай-

Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Г. Костюк, М. Левченко, С. Максименко, та ін. [4, с. 2–9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що вивчення феномена обдарованості привертало увагу дослідників ще з давніх часів і є актуальним сьогодні, в психолого-педагогічній науці немає однозначного трактування цього поняття. Це пояснюється величезною складністю самого явища «обдарована дитина» та різнобічними аспектами щодо його дослідження. Деякі автори, як вітчизняні, так і зарубіжні, згадують про десятки різних значень цього поняття. Однак у парадигмальному розумінні поняття «обдарована дитина» сприйняте науковцями, а його різні аспекти активно досліджуються вченими, методистами, практиками.

Мета статті. Основною метою даної статті є розкриття змісту психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми, визначення структури психологічної готовності вихователів та шляхів підвищення психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури з проблеми, що досліджується, свідчить про те, що на думку Р. Стенберга, обдарованість – багатомірне утворення, яке не може зводити ні до коефіцієнта інтелекту, ні до креативності, ні до мотивації, воно унікальне, тому вихователю потрібно враховувати різноманітність форм його виявлення.

Р. Стенберг вважає, що обдарованість є поєднанням інтелектуальних здібностей, творчого підходу та наполегливості [2, с. 33].

А. Таненбаум визначає обдарованість як поєднання високого загального інтелекту, впливу середовища, таланту («везіння»).

Аналіз наукових досліджень із проблеми обдарованості дітей дає змогу вважати, що важливими характеристиками обдарованих дітей, за якими вочевидь і виявляється їхня обдарованість, є вияв високої пізнавальної діяльності, швидкість виконання розумових операцій, сформованість логічного мислення, багатство активного словника, установка на творче виконання завдань, виявлення індивідуального підходу при виконанні завдань, розвинена уява й фантазія, оригінальність у поведінці, підвищене відчуття проблемної ситуації, особливість спілкування, що може виявлятися в інтонації, міміці, жестах тощо.

Ранній прояв таланту допоможе не помилитися у визначенні майбутнього кожної дитини, особливо в тому віці, коли саме обдарованість має оптимальні природні умови для свого становлення.

Педагог повинен володіти знаннями про види обдарованості, тому що до дітей із різними видами обдарованості потрібен різний підхід, різні системи роботи.

Не знаючи видів обдарованості, деяких із них можна просто не помітити, приймаючи своєрідність розумової й творчої діяльності дитини за її недисциплінованість чи навіть дивацтва, тому знання видів обдарованості дітей необхідні для того, щоб правильно оцінити можливості дитини й допомогти їй у вирішенні проблем, правильно орієнтувати її у виборі майбутньої професії.

Обдарованість завжди розривається на основі улюбленою дитиною діяльності. Якщо ви бачите в дитині яскраві, стійкі інтереси до якоїсь діяль-

ності, це завжди знак, що в неї може бути виявлений той чи інший вид обдарованості.

Під видами обдарованості розуміють ту сферу знань або життя, в якій позначилися здібності. Відомо, що дитина ніяк не може бути талановита в усьому. Якщо одна сфера діяльності їй виявляється дуже близькою, то інші можуть бути надзвичайно далекими. Для кожного з нас важливо знайти свою справу в житті і присвятити їй максимум свого часу. Тільки так розвивається індивідуальність.

Вітчизняних та зарубіжних учених цікавить проблема визначення видів обдарованості. Вчені по різному підходять до розв'язання цієї проблеми, тобто термін «обдарована дитина» застосовують до різних за здібностями дітей. Обдарованість є багатограним явищем з різноманітними трактуваннями, і на вікових етапах проявляється по-різному. Тому і видів обдарованості визначено багато. На наш погляд, вдалі критерії для класифікації видів обдарованості запропонували Д. Богоявленська, В. Чудновський, Г. Тарасова, О. Моляко, В. Юркевич, В. Щорс [9, с. 55].

Зокрема, за Д. Богоявленською обдарованість класифікується як:

I. Явна та прихована. Форма прояву обдарованості виявляється як явна, що спостерігається в діяльності дитини яскраво й чітко та приховано – виявляється в прихованій, завуальованій формі.

II. Потенційна й актуальна. Ступінь сформованості обдарованості може бути потенційним тому, що представляє певні можливості, потенціал для високих досягнень, але не реалізований у момент діяльності та в силу їхньої функціональної недостатності, актуальним – виявлена, очевидна обдарованість, тобто помічена психологами, батьками. Дітей, які демонструють цей вид обдарованості, називають талановитими.

III. Рання та пізня. Особливості вікового розвитку говорять про те, що обдарованість може проявлятися як у дитинстві, так і зрілому віці, тому є рання – пізня обдарованість.

IV. Загальна та спеціальна. Критерій широти проявів у різних видах діяльності припускає поділ за індивідуально-психологічними особливостями людини, що виражають її готовність до оволодіння видами діяльності, успішного засвоєння та виконання – за здібностями.

Психологічні особливості обдарованих дітей поряд зі специфікою соціального замовлення відносно обдарованих дітей обумовлюють певні акценти в розумінні основних цілей навчання і виховання закладів дошкільної освіти, які визначаються як формування знань, умінь і навичок у певних предметних областях, так і створенні умов для пізнавального і особистісного розвитку дошкільників. Обдаровані діти повинні засвоїти знання з усіх предметних областей, складових дошкільної освіти. Для всіх (дошкільного закладу, батьків, вихователів) найголовнішою метою навчання і виховання є забезпечення умов для розкриття та розвитку усіх здібностей і талантів з метою їх подальшої реалізації в професійній діяльності. Слід підкреслити, що саме на цих дітей суспільство в першу чергу покладає надію на вирішення актуальних проблем сучасної цивілізації. Таким чином, підтримати та розвинути індивідуальність дитини, не розгубити, не загальмувати зростання його здібностей – це особливо важливе завдання виховання обдарованих дітей.

Основні цілі виховання обдарованих дітей визначаються з урахуванням якісної специфіки певного виду обдарованості, а також психологічних закономірностей її розвитку. Так, в якості загальних цілей закладу дошкільної освіти виховання обдарованих дітей можуть бути виділені наступні:

- 1) розвиток духовно-моральних основ особистості обдарованої дитини, вищих духовних цінностей;
- 2) створення умов для розвитку творчої обдарованості;
- 3) розвиток індивідуальності обдарованої дитини (виявлення і розкриття самотності та індивідуальної своєрідності і його можливостей);
- 4) забезпечення широкої дошкільної підготовки високого рівня, що обумовлює розвиток цілісного світобачення і високого рівня компетентності в різних областях знання у відповідності з індивідуальними потребами і схильностями дітей [6, с. 13].

До основних принципів навчання обдарованих дітей у закладах дошкільної освіти відносяться [7, с. 34]:

– *принцип розвиваючого навчання*. Цей принцип означає, що цілі, зміст, методи навчання повинні сприяти не тільки засвоєнню знань і вмінь, але й пізнавальному розвитку, а також вихованню особистісних якостей учнів;

– *принцип індивідуалізації та диференціації навчання*. Він полягає в тому, що цілі, зміст і процес навчання повинні якомога повніше враховувати індивідуальні та психологічні особливості дітей, у яких індивідуальні відмінності виражені в яскравій і унікальній формі;

– *принцип обліку вікових можливостей*. Цей принцип передбачає відповідність змісту освіти і методів навчання – специфічним особливостям обдарованих дітей на різних вікових етапах, оскільки їх більш високі можливості можуть легко провокувати завищення рівнів труднощів навчання, що може призвести до негативних наслідків.

Обдаровані діти як особлива категорія потребують від вихователів постійного заохочення творчих ініціатив, пошуку нових методів і форм продуктивної роботи, підвищеної уваги і специфічних підходів. Тому, проблема психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми охоплює не тільки питання професійної компетентності вихователя, а необхідність системного розвитку майстерності і професіоналізму.

Поняття «психологічна готовність до діяльності» було введено в психологічний обіг в 1976 р. білоруськими дослідниками М. Дьяченко і Л. Кандибовичем. І так існує два підходи до трактування суті психологічної готовності: функціональний

і особистісний. Готовність до діяльності як певний стан психічних функцій розглядається представниками першого підходу (Е. Мілерян, К. Платонов, А. Пуні, В. Пушкін та ін.). Будучи достатньо сформованим, цей стан забезпечує значні досягнення у здійснюваній діяльності. Психологічна готовність як результат підготовки до певної діяльності розглядається представниками другого підходу (Л. Долинська, К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Г. Костюк, М. Левченко, С. Максименко та ін.). В цьому випадку готовність трактується як інтегральне утворення особистості, яке об'єднує в собі мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий компоненти, знання, вміння, навички, особистісні якості, адекватні вимогам діяльності [4, с. 16].

Оцінка реальних рівнів сформованості психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми має здійснюватися на основі визначених структурних компонентів готовності, критеріїв (мотиваційно-вольовий, інтелектуально-операційний, оцінювально-рефлексивний) та змістових характеристик зазначених компонентів (показників готовності). Тому ми описали психологічну готовність вихователя до роботи з обдарованими дітьми у такій схемі [1, с. 29] (рис. 1).

Мотиваційно-вольовий критерій це усвідомлення своїх професійних цілей, ціннісних орієнтацій, принципів, наявність інтересу до навчально-виховної роботи в закладі, любов до дітей, гуманізм, демократизм тощо. Інтелектуально-операційний критерій відображає наявність необхідних загальних, гуманітарних і спеціальних знань з теорії та методики навчально-виховної роботи, професійних умінь. Оцінювально-рефлексивний критерій готовності характеризує вихователя з точки зору його вміння аналізувати результати своєї діяльності, усвідомлення ним свого рівня професійної підготовки до реалізації мети і завдань роботи, а також усвідомлення потреби в професійній самоосвіті, самовдосконаленні.

Для аналізу рівня психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми в практиці використовують сукупність методів (опитування, бесіди, анкетування), що в комплексі дає певне уявлення про характер проблем та утруднень, що має вихователь, працюючи з обдарованими дітьми. Як свідчить практика дослідження, вихователі не достатньо психологічно готові до роботи з обдарованими дітьми.

Тож, ми рекомендуємо при плануванні роботи з обдарованими дітьми в закладі дошкільної освіти керуватися таким переліком орієнтовних захо-

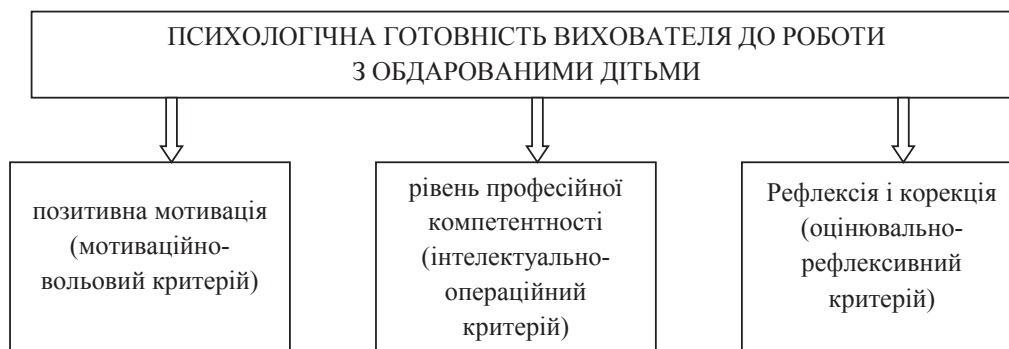

Рис. 1. Структура психологічної готовності вихователя до роботи з обдарованими дітьми

дів, що підвищують рівень психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дітьми:

1. Створення інформаційного банку даних обдарованих дітей із різних напрямків діяльності.

2. Проведення проблемно-тематичних семінарів із метою систематичного підвищення майстерності вихователів, які працюють з обдарованими дітьми.

3. Організація постійно діючого консультпункту для вихователів із залученням науковців, лікарів, психологів, методистів.

4. Систематизація матеріалів періодичних видань із проблеми дитячої обдарованості.

5. Створення авторських програм та методичних розробок, спрямованих на виявлення та розвиток обдарованих дітей дошкільного віку.

6. Створення банку педагогічного досвіду щодо роботи з обдарованими дітьми.

7. Формування груп для індивідуального суцільного навчання обдарованих дітей на базі однієї паралелі з урахуванням рівня здібностей та сфери обдарованості, запитів кожної дитини.

8. Залучення до роботи з обдарованими дітьми вихователів, які мають педагогічні звання «вихователь-методист».

9. Підготовка до друку матеріалів із досвіду роботи, рекомендацій вихователів, які працюють з обдарованими дітьми.

10. Здійснення моніторингу стану здоров'я обдарованих дітей.

11. Розробка системи матеріального морального заохочення обдарованих дітей та вихователів, які працюють з ними.

12. Організація та проведення творчих звітів вихователів за результатами роботи з обдарова-

ними дітьми на індивідуальних заняттях, гуртках, студіях.

13. Розгляд питань організації роботи з обдарованими дітьми та визначення подальших напрямків роботи на засіданнях методичних об'єднань вихователів, педагогічних радах, нарадах при директору.

Виходячи з вище вказаного, на нашу думку, вихователю потрібно допомагати розвинути професійні якості і підвищити професійну готовність до роботи з обдарованими дітьми трьома шляхами:

– за допомогою тренінгів – у досягненні розуміння самих себе та інших;

– за допомогою психопросвіти – надати знання про процеси навчання, розвитку, особливостях різних видів обдарованості;

– тренуванням вмінь, необхідних для того, щоб навчати ефективно та складати індивідуальні програми.

Висновки і пропозиції. Отже, проблема обдарованості в даний час стає все більш актуальною і тому кожному вихователю, який працює в закладах дошкільної освіти, потрібно вдосконалюватися, шукати все нові і нові шляхи роботи з обдарованими дітьми, намагатися створити комфортні умови для таких дітей, вдосконалюватися і саморозвиватися, тоді вони будуть гарно психологічно підготовленими до роботи з обдарованими дітьми.

Необхідно також сказати, що потрібно вирішувати задачу психологічної підготовки вихователів саме для роботи з обдарованими дітьми. Адже, вихователь створює атмосферу, яка може надихати дітей або руйнувати їх впевненість у собі, або заохочувати чи пригнічувати інтереси.

Список літератури:

1. Афанасьева В. Формування психологічної готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Обдарована дитина*. 2005. № 10. С. 28–29.
2. Васильченко Л. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. *Проблеми виховання*. 2017. № 4(57). С. 32–39.
3. Гнатко М., Приймачук О. Психологічні передумови роботи з обдарованими дітьми. *Педагогічний пошук*. 2008. Вип. 4. С. 15–18.
4. Демченко В. Готовність педагогічних кадрів до робіт з обдарованими дітьми та її зв'язок з результативністю виховання і розвитку. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 2. С. 15–19.
5. Забродська С. «Обдарованість» – риса тільки обдарованих? *Обдарована дитина*. 2011. № 1. С. 19–23.
6. Король А. Традиційні та нетрадиційні методи навчання у розвитку обдарованої дитини. *Рідна школа*. 2010. Грудень. С. 29–30.
7. Комісарова С., Ведмеденко Д., Білогорна М. Робота з обдарованими дітьми. Ч. : Б. Б. К. , 2014. № 6. 90 с.
8. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. № 6. С. 2–9.
9. Щорс В. Як не помилитися у виявленні ранньої обдарованості дитини. *Обдарована дитина*. 2007. № 3. С. 53–62.

References:

1. Afanasyeva V. (2005). Formuvannya psichologichnoyi gotovnosti pedagogiv do roboty z obdarovanymy ditmy [The psychological readiness formation of teachers to work with gifted children]. *Gifted child*, vol. 10, pp. 28–29.
2. Vasylchenko L. (2017). Psichologo-pedagogichni osoblyvosti obdarovanyx ditey [Psychological and pedagogical features of gifted children]. *Problems of education*, no. 4(57), pp. 32–39.
3. Gnatko M., Prymachuk O. (2008). Psichologichni peredumovy roboty z obdarovanymy ditmy [Psychological preconditions of work with gifted children]. *Pedagogical search*, vol. 4, pp. 15–18.
4. Demchenko V. (2008). Gotovnist pedagogichnyx kadriv do robot z obdarovanymy ditmy ta yiyi zvyazok z rezultatyvnistyuy vukhovannya i rozvytku [Preparation of pedagogical staff for the work with gifted children and its connection with the effectiveness of education and development]. *New pedagogical thought*, no. 2, pp. 15–19.
5. Zabrodska S. (2011). «Obdarovanist» – rysa tilky obdarovanyx ["Is Giftedness" a feature of only gifted?]. *Gifted child*, no. 1, pp. 19–23.
6. Korol A. (2010). Tradyciyni ta netradyciyni metody navchannya u rozvytku obdarovanoyi dytyny [Traditional and non-traditional teaching methods in the gifted child development]. *Native school*, December, pp. 29–30.
7. Komisarova S., Vedmedenko D., Bilogorna. M. (2014). *Robota z obdarovanymy ditmy* [Work with gifted children]. Q.: B. B. K., no. 6.
8. Molyako V. (2005). Tvorchyy potencial lyudyny yak psichologichna problema [The creative potential of man as a psychological problem]. *Gifted child*, no 6, pp. 2–9.
9. Shchors V. (2007). Yak ne pomylytysya u vyavavlenni rannoyi obdarovanosti dytynyuy [How not to make a mistake in identifying early childhood giftedness]. *Gifted child*, no 3, pp. 53–62.